

Research Paper

Border Residents and Dependence on Supporting Institutions (Institutional Ethnography of Supportive Policies in the Border Villages of Khao and Mirabad Districts of Marivan County)

*Osman Hedayat¹, Shahram Basity²

1. PhD Student, Department of Sociology, Faculty of Economics, Management and Social Sciences, Shiraz University, Shiraz, Iran.

2. Assistant Professor, Department of Social Sciences, Faculty of Social Sciences, Payame Noor University, Tehran, Iran.

Citation: Hedayat, O., & Basity, Sh. (2021). [Border Residents and Dependence on Supporting Institutions (Institutional Ethnography of Supportive Policies in the Border Villages of Khao and Mirabad Districts of Marivan County) (Persian)]. *Journal of Rural Research*, 12(1), 80-93, <http://dx.doi.org/10.22059/jrur.2021.317276.1605>

doi: <http://dx.doi.org/10.22059/jrur.2021.317276.1605>

Received: 16 Jan. 2021

Accepted: 04 April 2021

ABSTRACT

The main issue of this research revolves around the fact that rural border residents have many problems earning a living, which has resulted in dependence on the help of support institutions. Based on the experiences of border residents in the form of interviews with 4 key informants in the villages of Khavomirabad rural district of Marivan city, in contrast to the supportive policies of government institutions, the policies and strategies adopted in this regard have been analyzed. In this regard, the participatory development approach and the institutional ethnographic method were used. The results were discussed and analyzed in the form of secondary categories, the shock of the end of activities of border markets, the failure of restorative policies, dependence on the assistance of supportive institutions, and spontaneous popular actions. The analysis of these categories showed that institutional policies supporting border residents have been ineffective and often negative. In contrast, the actions of rural border guards, which are described in the category of spontaneous actions of the people, have been indicative of confronting and filling the gaps of these actions and policies. Measures such as public participation in agriculture and animal husbandry, the creation of charitable funds, and public assistance in the development and reconstruction of villages have been a response to the policies and the unstable economic and social situation of these areas.

Key words:

Rural frontier residents, Participatory development, Institutional ethnography, Marivan city

Copyright © 2021, Journal of Rural Research. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-noncommercial 4.0 International License which permits copy and redistribute the material just in noncommercial usages, provided the original work is properly cited.

Extended Abstract

1. Introduction

T

he existing facts show that there are many inequalities in the development indicators in different parts of the coun-

try, especially in relation to the issue of employment. The existing gaps and inequalities are largely due to the lack of recognition of the facilities and talents of different regions in the field of economic development and lack of proper planning in geographical locations. Existing inequalities have led to the formation of a hierarchical spectrum of urban and rural settlements, which at the highest level

* Corresponding Author:

Osman Hedayat

Address: Department of Sociology, Faculty of Economics, Management and Social Sciences, Shiraz University, Shiraz, Iran.

Tel: +98 (918) 7959335

E-mail: osmaanhedayat68@gmail.com

include rich settlements and, at the lowest level of the hierarchy, the weakest settlements or, in other words, deprived settlements.

According to the 2016 statistics, the population of Kurdistan province was 1603011 people. Of this number, 1134299 people live in urban areas, 4687778 people live in rural areas, which is equal to 29.24%. Also, the rate of ruralization in this province has decreased by 11.33% over a period of 15 years (Statistical Yearbook 2016, Culture of villages in Kurdistan province, 2016). This unprecedented decrease, which is more than 5 times the national rate, indicates deprivation and underdevelopment and lack of employment in rural areas of the province because one of the main reasons for the decrease in rural population due to migration is the lack of economic infrastructure and rural employment.

The basic premise of this study revolves around the fact that according to the mentioned cases, the people of these areas - rural border residents - face many problems for their livelihood and as a result, they are dependent on supportive institutions. These institutions have often become governmental. Therefore, by analyzing the experiences of border residents in contrast to the supportive policies of government institutions, we analyze the policies and strategies adopted in this dependency.

2. Methodology

In this research, the institutional ethnography method will be used. Institutional ethnography seeks a constant exchange between muffled voices and those in charge of formal policies in defense of the excluded and explores the roots of social organization through the texts of the Foundation.

3. Results

In this regard, by adopting the approach of local and rural development and also using the method of institutional ethnography after examining this issue, cases in the form of categories, namely, the shock of ending the activity of border markets, and failure of restorative policies were discussed. The results of these cases have led to the dependence of border residents on the assistance of government support institutions, so it can be said that institutional policies to reduce these harms have been ineffective and often negative. In contrast, the actions of rural border guards, which are described in the category of spontaneous actions of the people, have been indicative of confronting and filling the gaps of these actions and poli-

cies. Measures such as public participation in agriculture and animal husbandry, the creation of charitable funds, and public assistance in the development and reconstruction of villages have been a response to the policies and the unstable economic and social situation of these areas.

4. Discussion

Findings from interviews and statistics showed that cross-border communities have undergone fundamental and often destructive changes due to the existence of markets and the dominance of the border economy. Consequently, this has become more apparent in the last three years with the closure of temporary border bazaars. Rural migration, the persistence of Kolbari (cross-border labor), and dependence on support institutions are examples of this. These cases also indicate a situation in which the structure of villages has been shaken by the effects of borders and markets and has caused social and economic instability in these areas. In this regard, the closure of temporary border crossings has been regarded as suspicion for border communities and restorative plans and policies to compensate for this have failed. These cases have led to the dependence of border residents on support institutions, but this dependence has been reduced by spontaneous popular actions such as participation in agriculture and animal husbandry, the creation of village charities and the reconstruction of poor houses and the implementation of development projects in the village. Therefore, by creating a bottom-up, participatory and democratic development approach, efforts can be made to pursue the development of these areas and improve the development capacities and potentials, including agriculture and animal husbandry, so that these areas may become independent and benefit from these developments.

5. Conclusion

One of the policies that have paid more attention to reducing the damage caused by underdevelopment and failure of projects in these areas is protectionist policies. These policies have been implemented by institutions such as Welfare Organization, Relief Committee and governorships in these areas. These policies have sought to compensate and alleviate the plight of the people of these areas by providing support and livelihood packages, recruiting villagers, and allocating meager pensions. According to the interviewees, the number of members who become members of the Welfare Organization and the Relief Committee is increasing every year.

Acknowledgments

We would like to thank all those who contributed to this research, especially the village heads and councils of the Khawo Mirabad district.

Conflict of Interest

The authors declared no conflicts of interest

مرزنشینان و وابستگی به نهادهای حمایتی: مردم‌نگاری نهادی سیاست‌های حمایتی در روستاهای مرزی دهستان خاوومیرآباد شهرستان مریوان

* عثمان هدایت^۱، شهرام باسیتی^۲

۱- دانشجوی دکتری، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اجتماعی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

۲- استادیار، گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

حکیده

تاریخ دریافت: ۲۷ دی ۱۳۹۹
تاریخ پذیرش: ۱۵ فروردین ۱۴۰۰

مسئله اصلی این پژوهش حول این قضیه می‌چرخد که مرزنشینان روستایی برای امرارمعاش خود و تأمین هزینه‌های زندگی دچار مشکلات زیادی شده‌اند که نتیجه آن، وابستگی به کمک نهادهای حمایتی بوده است. با دستمایه قرار دادن تجربیات مرزنشینان در قالب مصاحبه با ۳۰ نفر از مطلعین کلیدی روستاهای دهستان خاوومیرآباد شهرستان مریوان، در تقابل با سیاست‌های حمایتی نهادهای دولتی، سیاست‌ها و راهبردهای اتخاذشده در این وابستگی را مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. در این راستا، از رویکرد توسعه مشارکتی همچنین روش مردم‌نگاری نهادی استفاده می‌شود. نتایج در قالب مقولات ثانویه، شوک توقف فعالیت بازارچه‌های مرزی، شکست سیاست‌های ترمیمی، وابسته بودن به کمک‌های نهادهای حمایتی و اقدامات خودجوش مردمی مورد بحث و تحلیل قرار گرفتند. تحلیل این مقولات نشان داد که سیاست‌های نهادی در راستای حمایت‌ها از مرزنشینان، بی‌اثر و غالباً نتیجه منفی داده‌اند. در مقابل اقدامات مرزنشینان روستایی که در مقوله اقدامات خودجوش مردمی تشریح شده است، دال بر رویارویی و پر کردن خلأهای این اقدامات و سیاست‌ها بوده است. اقداماتی از جمله مشارکت عمومی مردم در کشاورزی و دامداری، ایجاد صندوق‌های خیریه، همیاری عمومی در عمران و بازسازی روستاها واکنشی به سیاست‌ها و وضعیت ناپایدار اقتصادی و اجتماعی این مناطق بوده است.

کلیدواژه‌ها:

مرزنشینان روستایی،
نهادهای حمایتی،
مردم‌نگاری نهادی،
شهرستان مریوان

مقدمه

واقعیت‌های موجود نشان‌دهنده این است که در مناطق مختلف کشور نابرابری‌های زیادی در زمینه شاخص‌های توسعه، به‌ویژه در ارتباط با موضوع اشتغال وجود دارد. شکاف و نابرابری موجود تا حدود زیادی به دلیل عدم شناخت امکانات و استعدادهای مناطق مختلف در زمینه توسعه اقتصادی و عدم برنامه‌ریزی صحیح در مکان‌های جغرافیایی است. نابرابری‌های موجود، سبب شکل‌گیری یک طیف سلسله‌مراتبی از سکونتگاه‌های شهری و روستایی شده که در بالاترین سطح، سکونتگاه‌های برخوردار و برعکس، در پایین‌ترین سطح سلسله‌مراتب تشکیل شده، ضعیف‌ترین سکونتگاه‌ها و یا به عبارت دیگر، سکونتگاه‌های محروم واقع می‌شود. بر اساس آمارهای سال ۱۳۹۵ جمعیت استان کردستان ۱۶۰۳۰۱۱ نفر بوده است. از این تعداد ۱۱۳۴۲۹۹ نفر ساکن در نقاط شهر، ۴۶۸۷۷۸ نفر ساکن در نقاط روستایی بوده‌اند که برابر با ۲۹/۲۴ درصد است. همچنین میزان روستا‌نشینانی در این استان در بازه زمانی ۱۵ ساله، دچار کاهش ۱۱/۳۳ درصدی شده

مرزها واقعیت سیاسی امروز و محصول تاریخ، سیاست و قدرت‌اند. برهم‌کنش این سه گانه، پدید آمدن وضعیتی است که در رابطه با موضوع موردپژوهش - یعنی وابستگی مرزنشینان به نهادهای حمایتی - و در پیوند با توسعه‌نیافتگی مناطق مرزی، ناپایداری اجتماعی و اقتصادی زندگی مردم مرزنشین را رقم خواهد زد. در رویکرد اجتماعی به توسعه پایدار، جایگاه مردم فقیر و نیازهای اساسی آنان در اولویت است. در این رویکرد، تأکید بر عدالت اجتماعی است، «جوامع فاقد عدالت، جوامعی ناپایدارند، چرا که چنین جوامعی زمینه بهره‌برداری گروهی خاص را از دیگر گروه‌ها فراهم می‌کنند. بدین ترتیب، در مبحث اجتماعی توسعه پایدار تأکید بر رفع بی‌عدالتی و بی‌تعدالی در سطح جوامع است. در توسعه پایدار با رویکرد اجتماعی دو مفهوم مشارکت و توانمندسازی جایگاه ویژه‌ای دارند» (Overton, 1999:7-8).

* نویسنده مسئول:

عثمان هدایت

نشانی: شیراز، دانشگاه شیراز، دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اجتماعی، گروه جامعه‌شناسی.

تلفن: ۷۹۵۹۳۳۵ (۹۱۸) +۹۸

پست الکترونیکی: osmaanhedayat68@gmail.com

دولتی سیاست‌ها و راهبردهای اتخاذ شده این وابستگی را مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌دهیم.

مروری بر ادبیات موضوع

مبانی نظری تحقیق

در این پژوهش با توجه به اهداف تحقیق و شاخص‌های گوناگون تعامل جمعی نهادها در ارتباط با سطوح بالاتر، بهره‌گیری از سنت‌های محلی و تجربه روستاییان، میزان مراجعه به دانش و تجربیات مردم، میزان آگاهی نهادها از شرایط منطقه، انعطاف‌پذیری و پذیرش ایده‌های مردم، اعضا و مدیران خوب در سطح ادارات محلی، قوانین مناسب، و به‌ویژه، تناسب قوانین و مقررات ملی با شرایط محلی، سرمایه نهادی مؤثر بر رویه‌ای شدن مشارکت مردم روستاها در توسعه و تغییر شرایط مورد پژوهش قرار گرفته است. بنابراین اتخاذ رویکرد نظری توسعه مشارکتی راهی برای پی بردن به وضعیت روستاها و مشارکت نهادها و مردم است. رویکرد نظری توسعه مشارکتی، مشارکت در فرایندهای توسعه را متغیر مهمی در توسعه محلی برمی‌شمارد. گائوتری^۱ هدف از مشارکت مردم در توسعه را کشاندن همه مردم به ایفای نقش در همه مراحل آن می‌داند (ezkia & ghafari, 2001: 13 Quoted from gaotri, 1988: 37). در این رویکرد، با تأکید بر مشارکت و سرمایه اجتماعی اجتماع محلی و حمایت دولت؛ فرایندهای توسعه محلی و دستیابی به آن واکاوی شده است (Anbari, 2011: 298-296). در واقع از منظر این رویکرد توسعه اجتماع محلی مستلزم وجود جامعه محلی مشارکت‌پذیر و دارای سرمایه اجتماعی بالا و در کنار آن دولتی کارآمد است که بتواند با نقش حمایتی خود، اهداف توسعه محلی را فراهم نماید. بنابراین توسعه مشارکتی در دهه ۱۹۵۰ ظهور یافت و کارگزاران اجتماعی‌ای که در اثر نادیده انگاشتن ذی‌نفعان اصلی پروژه‌ها و شکست الگوهای نخستین توسعه‌ای، از دفاع از راهبرد بالا به پایین توسعه، ناامید شده بودند، آن را به کار گرفتند (Botchway, 2001: 135-153). این امر سبب استقلال، توانمندسازی و اتکا به نیرو و دانش بومی در سطح روستا شده و وابستگی را به دولت و نهادها کاهش می‌دهد. با این وجود، باید خاطر نشان کرد که جامعه روستایی نیز نوعی شکل اجتماعی که بر پایه ارتباط بین مردم و نهادهای محلی مربوط با خود آن‌ها شکل گرفته است و می‌تواند بر خود متکی باشد (Behzad Nasab, 2007: 8). بنابراین با در نظر داشتن این رویکرد به وضعیت روستاهای مرزنشین، توسعه و مشارکت آن‌ها در برنامه‌ها، طرح‌ها و مواجهه آن‌ها با نهادهای دولتی می‌پردازیم.

مروری بر تحقیقات پیشین

با توجه به اینکه مبحث مورد نظر در این پژوهش تا حدود

است (Quoted from Statistical Center of Iran, 2016; Culture of villages in Kurdistan province, 2016). این کاهش بی‌سابقه که بیش از ۵ برابر میزان کشوری است، نشان‌دهنده محرومیت و توسعه‌نیافتگی و عدم وجود اشتغال در مناطق روستایی استان است، چرا که یکی از اساسی‌ترین دلایل کاهش جمعیت مناطق روستایی که ناشی از مهاجرت است، نبود زیرساخت‌های اقتصادی و اشتغال روستایی است. همچنین وضعیت این مناطق مرزی استان از جمله روستاهای شهرستان مریوان دارای ناپایداری اجتماعی و اقتصادی است.

با این اوصاف و در یک حکم کلی، می‌توان گفت که اجتماع محلی در طی سال‌های متمادی، میزبان برنامه‌های مداخله‌ای توسعه‌ای گوناگونی است که از طریق دولت‌های مختلف به اجرا گذاشته شده است و کنشگران محلی تجارب انباشته‌ای از الگوهای مداخله‌ای در طول فرایند تاریخ زندگی خود فهم کرده‌اند. تفسیرهای مشترک کنشگران محلی حاکی از تجارب مختلفی از گفتمان‌های مداخله‌ای توسعه است، به گونه‌ای که این افراد در دوره‌های مختلف بسته به چگونگی و سازوکارم داخله، پاسخ‌های ایدئولوژیکی از تصدیق و پذیرش، مهار و کنترل تا مخالفت و مقاومت به پروژه‌های توسعه‌ای ارائه کرده‌اند. این فرایند با نوسان زیاد، مسئله‌مندی امر مداخله در اجتماع محلی را نشان می‌دهد (Yousefvand & Taleb, 2018: 171).

مسئله اصلی این پژوهش با توجه به موارد ذکر شده، این نکته اساسی است که مردمان مناطق مرزنشینان روستایی برای امرارمعاش خود و تأمین هزینه‌های زندگی دچار مشکلات زیادی شده‌اند و این امر به تبع، باعث وابستگی آن‌ها به نهادهای حمایتی غالباً دولتی شده است. این در حالی است که مناطق مرزی روستایی مورد مبحث دارای پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های بسیاری است که این نوع از مداخله سبب شده است این پتانسیل‌ها و ظرفیت‌ها به اضمحلال بگرایند (Daneshmehr, Khaleghpanah & Hedayat, 2020). این امر برای شهرستان مریوان و به‌ویژه برای دهستان خاوو میرآباد که دارای ظرفیت‌ها در بخش‌های مختلف کشاورزی، دامداری، صنعتی، گردشگری و تجارت مرزی و بازارچه و گمرک باشماق است، دوچندان حائز اهمیت است. وجود این ظرفیت‌ها، نقد منطق سیاست‌های حمایتی و وابستگی مرزنشینان را به نهادهای حمایتگر دولتی را پیش از پیش مسلم کرده است. وجود سیاست‌های حمایتی از جمله به عضویت درآوردن مرزنشینان در نهادهای حمایتی، ارائه و تخصیص مستمری و کمک‌های معیشتی، کارت سوخت، کارت الکترونیکی و مهم‌تر از آن وابسته کردن مرزنشینان روستایی به بازارچه‌ها و اقتصاد مرزی نشان از مداخله نهادها در وضعیت روستاییان مرزنشین است که سبب شده است توسعه مشارکتی در این مناطق محقق نشود و ظرفیت‌ها به اضمحلال بگرایند. بنابراین، با دست‌مایه قرار دادن تجربیات مرزنشینان در تقابل با سیاست‌های حمایتی نهادهای

1. gaotri

زیادی جدید است، لذا تحقیقات زیادی در مورد وابستگی روستاییان مرزنشین انجام نگرفته است. اما تحقیقاتی در راستای این امر انجام شده است. سیکدر و سرکار^۲ (۲۰۰۵) به بررسی «شیوه معیشت و تجارت غیررسمی در مرزهای بنگلادش» پرداختند. نتایج تحقیق آن‌ها نشان داد اگرچه تجارت غیررسمی در مرزها غیرقانونی است، نقش مهمی در تأمین معیشت فقرا ایفا می‌کند و از آنجا که دولت از تأمین نیازهای فقرا ناتوان است، آن‌ها به تجارت مرزی غیررسمی روی آورده‌اند. والتر^۳ و همکاران (۲۰۰۳) در مقاله «سازگاری با حاشیه: بمانم یا بروم» در منطقه مرزی آلمان، با نگاهی تفسیری به انجام رسیده است. هدف این تحقیق بررسی استراتژی‌های سازگاری مردمان مناطق مجاور دیوار برلین جهت سازگاری با موقعیت در حاشیه بودگی‌شان و بر این سؤال که آیا باید بمانند یا به کشورهای دیگر مهاجرت کنند؛ متمرکز است. این تحقیق به بررسی این سؤال از منظر افرادی می‌پردازد که هنوز در منطقه مرزی مانده‌اند و چگونگی توجیهات آن‌ها را بررسی می‌کند. آن‌هایی که مهاجرت کرده‌اند از دلایلی همچون فقر اقتصادی، پناهنده شدن به خاطر حاشیه‌بودگی سیاسی و مهاجرت به دلایل آموزشی و حرفه‌ای سخن گفته‌اند.

تحقیقات زیادی در مورد مرزنشینی انجام شده است که غالباً برای نهادها و در راستای توسعه ابزاری و کاربردی بوده و با روش کمی انجام شده‌اند، با این حال در چند سال اخیر نگاه به مسئله اجتماعات محلی، روستاییان و به‌ویژه روستاییان مرزنشین تغییر کرده است و با اتخاذ رویکردهای جدید و با نگاه از پایین به بالا در صدد نقد وضعیت موجود، ایجاد تغییر از پایین به بالا برآمده‌اند. این تحقیقات غالباً با روش کیفی انجام شده‌اند و بیشتر درگیر جامعه محلی شده‌اند. با این حال پژوهش‌هایی از جمله؛ دانشمهر و همکاران (۲۰۲۰)، در مقاله «توسعه مرز محور و اضمحلال ظرفیت‌ها و فرصت‌های اجتماعات مرزی؛ با تأکید بر نقد بازارچه‌های مرزی (مورد مطالعه؛ بازارچه‌های مرزی ننور شهرستان بانه و خاوومیرآباد شهرستان مریوان)» با روش زمینه‌ای به تأثیرات توسعه مرز محور در قالب ایجاد بازارچه‌ها پرداخته‌اند. مقولات اصلی عبارت‌اند از؛ کمبود زیرساخت‌های توسعه‌ای، اضمحلال بخش کشاورزی و دامداری و انزوای فرهنگی-اجتماعی، ناکارآمدی در سیاست‌های ترمیمی. تحلیل این مقولات، آن‌ها را به مقوله هسته‌ای یعنی طرد نهادی و ساختاری اجتماعات مرزی سوق داد. بر مبنای آن، منطق حاکم بر توسعه مرز محور با ارائه بازارچه‌ها به عنوان مهم‌ترین محور توسعه در این مناطق، اجتماعات مرزی را طرد نموده است و ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های آن‌ها را به اضمحلال کشانده است. دانشمهر و همکاران (۲۰۱۹)، در مقاله «زیست جهان مرزنشینان و سیاست‌های گمرکی مطالعه‌ای در باب کولبران شهرستان مریوان»، با رویکرد پساتوسعه، به بررسی و تحلیل سیاست‌های گمرکی در به حاشیه‌رانی مرزنشینان و به

تبع کولبران، می‌پردازند. نتایج از تحلیل داده‌ها، حاکی از حذف کولبران (نقش و جایگاه، اجتماع و فرهنگ و اقدامات آن‌ها) در سیاست‌ها و اقدامات گمرکی است. گمرک، با راهبرد حفظ کولبران و درعین حال حذف کولبران از سیاست‌هایش، و با سازوکارهایی نظیر اختصاص کارت مرزنشینی، پبله‌وری و ایجاد بازارچه‌های مرزی در چنین جهتی عمل می‌کند. کولبران برای پر کردن خلأ ناشی از این حذف، به اقداماتی از جمله تشکیل شورای مرز تشکیل گروه‌های غیررسمی و محلی، تأسیس تعاونی مرزنشینان و اعتراضات مدنی دست زده‌اند که غالباً به دلیل همین حذف، ناکارآمد و بی‌تأثیر بوده است. این تحقیقات علاوه بر نقد وضع موجود به ارائه راهکارهایی از درون جامعه محلی دست زده‌اند. اما پژوهش‌هایی هم صورت گرفته که بیشتر جنبه‌های اقتصاد مرزی، بازارچه‌ها و تأثیرات آن‌ها را بر معیشت روستاییان مرزنشین تأکید نموده‌اند، از جمله این پژوهش‌ها می‌توان به این موارد اشاره نمود؛ احمدرش و عبده زاده (۲۰۲۰) در مقاله «مطالعه کیفی بازنمایی پیامدهای اقتصاد مرزی در زندگی مرزنشینان کردستان» به پیامدهای اقتصاد مرزی در زندگی مرزنشینان پرداخته که یکی از نتایج آن به بحث آموزش و تحصیلات می‌پردازد. نتایج حاکی از این است که پیامدهای سیاست‌های اقتصاد مرزی، بحث افت کمی و کیفی تحصیلات جوانان است، که شدت آن با اوج رونق بازار و تجارت مرزی همزمان بوده است. از دیگر پیامدهای منفی سیاست‌های اقتصادی، بحث اجتماعی ذهنیت‌یابی پولی مردمان این نواحی است که پول و مالکیت فردی به یکی از علل وجودی ارزش و شأن اجتماعی و قدرتمند شدن بدل شده است. همچنین بدری و همکاران (۲۰۱۶)، در مقاله «تأثیر بازارچه‌های مرزی بر ارتقا شاخص‌های اقتصادی-اجتماعی مناطق روستایی مرزنشین: مطالعه موردی مرز باشماق مریوان» به این نتیجه می‌رسند که بازارچه‌های مرزی از نظر شاخص‌های اقتصادی، عملکرد مطلوبی در مناطق روستایی مرزنشین نداشته‌اند. همان‌طور که ذکر آن رفت، پژوهش‌های زیادی درباره وضعیت روستاییان مرزنشین انجام شده است که هریک به جنبه‌هایی از زندگی آن‌ها اشاره نموده‌اند اما پژوهش حاضر با در نظر داشتن این مطالعات، به جنبه‌ای از زندگی روستاییان مرزنشین پرداخته است که وابستگی آن‌ها را به نهادهای حمایتی نشان می‌دهد.

روش‌شناسی تحقیق

روش مورد استفاده در این تحقیق روش تحقیق کیفی است چرا که با توجه به موضوع و مسئله پژوهش، سؤالات و اهداف تحقیق، روش کیفی بهترین روش برای رسیدن به این مؤلفه‌ها تشخیص داده شد در این پژوهش از روش مردم‌نگاری نهادی استفاده خواهد شد. مردم‌نگاری نهادی در آموشدنی مداوم میان صداهای خفه‌شده و متولیان سیاست‌های رسمی به دنبال دفاع از طردشدگان است و ریشه سازمان‌یافتگی اجتماعی را به واسطه متون نهادی، واکاوی می‌کند. به تعبیری دیگر، «هدف

2. Sikder & Sarkar

3. Walter

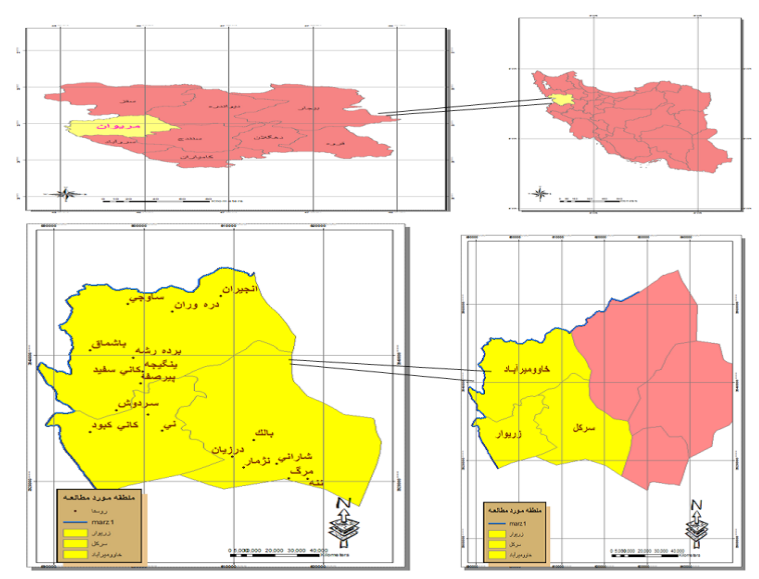
گزينش می‌شود و با توجه به اهداف، چگونگی اجرا و شرایط آن‌ها، مورد استفاده و بررسی قرار می‌گیرند.

گردآوری داده‌های دوم از طریق تکنیک مصاحبه شامل سؤالات مستقیم از مردم درباره تجربیاتشان، عقایدشان، احساس و دانششان می‌شود. در این پژوهش با توجه به ماهیت موضوع، جهت گردآوری داده‌ها از روش گروه کانونی استفاده می‌گردد. راهبرد مصاحبه در این پژوهش، مصاحبه ساختارمند و نیمه ساخت یافته است. بنابراین از تکنیک تحلیل تماتیک (مضمونی) برای تجزیه و تحلیل مصاحبه‌ها و اسناد استفاده می‌شود. برای تعیین تعداد نمونه آماری، از روش اشباع نظری استفاده می‌نماییم، به این صورت که روند مصاحبه‌ها ادامه پیدا می‌کند تا زمانی که پاسخ‌ها شبیه به هم گردیده و دیگر نکته جدیدی در پاسخ‌ها به دست نیاید. روش‌های نمونه‌گیری در این پژوهش عبارت‌اند از نمونه‌گیری هدفمند، نمونه‌گیری نظری و نمونه‌گیری با حداکثر تنوع.

میدان مورد مطالعه کلیه روستاهای مرزی دارای سکنه (۲۶) روستا با ۲۶۸۲ خانوار و ۹۸۶۸ نفر جمعیت طبق آمار سال (۱۳۹۵) دهستان خاوومیرآباد شهرستان مریوان هستند (تصویر شماره ۱). مصاحبه‌شوندگان شامل ۳۰ نفر اعم از دهیاران، شوراهای و افراد ذی‌نفوذ محلی و همچنین کارمندان ادارات مختلف (کمیتة امداد، بهزیستی، گمرک، بازارچه مرزی) که با این امر درگیر هستند، است که به‌عنوان مطلعین کلیدی در نظر گرفته شدند (جدول شماره ۱).

جامعه‌شناسی فهم نهادها نیست، بلکه می‌خواهد به میانجی متون نهادی و فریاد فرودستان به فراتر از آن‌ها برود و به کشف رابطه حوزه محلی و حوزه فوق محلی بپردازد» (Smith, 2004: 182). در این روش، هدف این است که به بازسازی دانش مردم فرودست در مقابل دانش فرادست نائل آید و مردم این بازسازی را انجام دهند و به استحقاق حق خود و معرفت حاصله از آن دست یابند. این بازسازی به میانجی تجربه زیسته فرودستان و متون نهادی که در نهایت که با ساختار حاکم در ارتباط است، شکل می‌گیرد. به عبارت دیگر، تلاقی کردارها و رفتارهای این افراد در محیط و زمانه خاص، در مواجهه با متون نهادی و در آخر قدرت و ساختارهای مربوط آن تعریف می‌شود (Harding, 2015: 80). مردم‌نگاری نهادی رهیافتی است برای پژوهش در نقشه واقعیت‌های زندگی افراد در سطوح محلی در رابطه با زمینه اجتماعی - سیاسی آن‌ها. هدف آن دگرگونی سیاست‌گذاری‌ها و کردارهای محلی با برجسته کردن پیوند بین سیاست‌گذاری و واقعیات است. هدف مردم‌نگاری نهادی عدالت اجتماعی است (Smith, 2006).

در این پژوهش دو نوع داده وجود دارد: الف) متون نهادی که به مثابه اعمال سیاست‌ها و برنامه‌ها عمل می‌کنند. این متون، با ارجاع به سایت‌ها، آمار، خبرگزاری‌ها و مصوبه‌ها و بخشنامه و... به دست می‌آید. ب) تجربیاتی که در کشاکش روابط نهادی شکل گرفته‌اند. داده‌های نوع اول به صورت روش کتابخانه‌ای و اسنادی جمع‌آوری شده و در جهت تحلیل موضوع مورد بحث انتخاب و

تصویر ۱. محدوده میدان مورد مطالعه. مأخذ: نگارنده، ۱۳۹۹

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

یافته‌ها

یکی از سیاست‌هایی که برای کاهش آسیب‌های ناشی از توسعه‌نیافتگی و شکست طرح‌های توسعه‌ای در این مناطق بیشتر مورد توجه قرار گرفته است، سیاست‌های حمایتی است. این سیاست‌ها از طریق نهادهایی چون بهزیستی، کمیته و استانداری در این مناطق اجرا شده‌اند. این سیاست‌ها با ارائه بسته‌های حمایتی و معیشتی، به عضو درآوردن ساکنان روستاها،

و اختصاص مستمری ناچیز در صدد جبران خسارت‌ها و کاهش معضلات مردم این مناطق بوده‌اند. به گفته مصاحبه‌شوندگان آمار اعضای که هر ساله به عضو سازمان بهزیستی و کمیته امداد درمی‌آیند روبه فزونی است. در اینجا با توجه به مفاهیم ذکر شده توسط مصاحبه‌شوندگان آن‌ها را به مقولات اولیه و ثانویه درآورده و تحلیل را بر اساس مقولات ثانویه به پیش می‌بریم (جدول شماره ۲).

جدول ۱. مشخصات مصاحبه‌شوندگان.

ردیف	نام مستعار مصاحبه‌شونده	سن	سمت	محل سکونت (بر اساس روستا) / کار
۱	م. ه	۳۵	دهیار	پیرصفا
۲	و. ر	۳۵	ذی‌نفوذ محلی	خانم شیخان
۳	و. م	۳۴	ذی‌نفوذ محلی	خانم کن
۴	ه. ر	۳۸	شورا	خاو
۵	ا. ه	۳۵	شورا	دره وران
۶	ا. م	۳۷	شورا	پیرصفا
۷	ع. م	۳۳	ذی‌نفوذ محلی	ساوجی
۸	ا. م	۳۹	دهیار	سردوش
۹	ش. ق	۳۲	دهیار	سعدآباد
۱۰	ک. ا	۳۳	ذی‌نفوذ محلی	سیف سفلی
۱۱	ق	۳۲	ذی‌نفوذ محلی	خانم شیخان
۱۲	ع. ا	۳۳	شورا	خانم کن
۱۳	آ. ک	۳۸	ذی‌نفوذ محلی	خاو
۱۴	پ. س	۳۳	دهیار	دره وران
۱۵	ن. د	۳۷	شورا	قلقله
۱۶	ط. م	۳۳	ذی‌نفوذ محلی	کانی سفید
۱۷	م. ی	۴۰	شورا	قلقله
۱۸	ر. م	۳۴	دهیار	کانی سفید
۱۹	م. ک	۳۵	دهیار	انجیران
۲۰	ی. و	۳۳	ذی‌نفوذ محلی	بایوه
....	—	—	—	—
۲۵	ک. ق	۳۴	ذی‌نفوذ محلی	باشماق
۲۶	م. م	۳۳	کارمند مددکاری کمیته امداد	مریوان
۲۷	ع. م	۳۵	کارمند مددکاری کمیته امداد	مریوان
۲۸	ن. ح	۳۳	کارمند مددکاری بهزیستی	مریوان
۲۹	م. ک	۳۲	کارمند بازارچه مرزی	باشماق مریوان
۳۰	س. م	۳۵	کارمند گمرک	باشماق مریوان

جدول ۲. مفاهیم و مقولات اولیه و ثانویه استخراج‌شده از مصاحبه‌ها.

مفاهیم	مقولات اولیه	مقولات ثانویه
بسته شدن بازارچه، جایگزینی برای اشتغال وجود نداشت، عدم کاربرد دفترچه‌های مرزی. کاروکاسبی خوب بود، ما رازی بودیم، رواج دزدی بعد از بسته شدن بازارچه کولبری، مردم ول کن کولبری نشدن، هنوز چون بدیلی نیست مجبور به کار کولبری بودن، ناامیدی از مرز و کار در مرز، سوءاستفاده از مرز و کولبری برای حمل مواد مخدر، انتقال معابر کولبری به مرز تته در هورامان، زیاد شدن تعداد کولبران، پایین آمدن سن کولبران، نبود سرمایه در روستاها، مهاجرت مردم به شهر، بی‌استفاده بودن امکانات مرز و مرزنشینی، کشته شدن و زخمی شدن کولبران، بیهوش شدن زنان و بی‌سرپرستی کودکان.	عدم جایگزینی طرح برای بازارچه‌ها اضمحلال پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های بومی و محلی تداوم کولبری	شوک توقف فعالیت بازارچه‌های مرزی
پارتی‌بازی، بی‌اعتبار شدن دهیاران و شوراهای انگ زنی به دهیاران و شوراهای، عدم توجه به مرزنشینان، تمدید چند باره کارت‌ها و صرف پول برای آن، فقط یکی دو بار پول واریز کردن، کم بودن پول واریزی و عدم کفاف آن، اختصاص کمک‌ها به چهار نفر از هر خانواده، عدم فعال بودن کارت‌های اعتباری، عدم تخصیص ارز دولتی به تعاونی مرزنشینان، عدم حمایت دولت از تعاونی مرزنشینان، عدم شفافیت کارت‌ها، گنگ بودن اقدامات، وابسته بودن مردم به پول‌های پارتی‌بازی و دست به یکی کردن عوامل اجرای اقدامات، قاچاق سوخت، بی‌اعتباری و بدون کاربرد و استفاده بودن تعاونی مرزنشینان،	غیرقابل استفاده بودن کارت الکترونیکی عدم کارایی و اثربخشی تعاونی مرزنشینان بی‌اعتباری کارت سوخت مرزنشینی	شوکت سیاست‌های شکست ترمیمی
نبود اشتغال دائم، درآمد ناکافی، فقر شدید، درآمد کم از کشاورزی و دامداری، مخارج زیاد زندگی و گرانی شدید به دلیل صادرات محصولات، بیکاری جوانان، کولبری، نداشتن بنیه مالی، کمک‌های کمیته امداد، بهزیستی، سپاه و استانداری، عدم رغبت به کار، ناامیدی از وضعیت روستا، مقطعی بودن کمک‌ها، سیاسی بودن کمک‌ها، عدم دریافت وام به دلیل مسائل مذهبی، عدم توجه به زیرساخت‌های گردشگری، صنعتی و کشاورزی و... کمبود حمایت‌ها و ناکافی بودن پول اختصاصی، وابسته شدن خانوار به چندرغاز،	مخارج زیاد فقر شدید اقتصادی نبود اشتغال دائم	وابسته بودن به کمک‌های نهادهای حمایتی
اجرای کارهای عمرانی در روستا، کوچه تراشی، درست کردن معابر، ایجاد صندوق‌های خیریه، کمک به زنان بی‌سرپرست، همکاری در کارهای عمرانی، همکاری در کارهای کشاورزی و دامداری، ایجاد کانال و لایروبی جوی‌ها، بازسازی خانه‌های فرسوده، کمبود بودجه دولتی، نبود اعتماد به نهادهای دولتی، همکاری در ایجاد شغل برای جوانان، دادن خیریه به جوانان ازدواج کرده،	ایجاد صندوق‌های خیریه مشارکت عمومی در کشاورزی و دامداری بازسازی و عمران روستا	اقدامات خودجوش مردمی

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹

شوکت توقف فعالیت بازارچه‌های مرزی

بازارچه‌های مرزی همیشه به‌عنوان یکی از راه‌های توسعه مناطق مرزی قلمداد شده‌اند (بنگرید به تحقیقات ذکرشده در مقدمه) اما آنچه از وضعیت توسعه‌نیافتگی این مناطق پیداست این راه نه تنها مثر ثمر نبوده بلکه موجب اضمحلال پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های این مناطق شده است. (Daneshmehr et al., 2020). این امر زمانی آشکار گردید که بازارچه‌های موقت بسته شدند. با بسته شدن بازارچه‌های موقت مرزی دهره‌هران، خانم شیخان در مریوان در سال ۱۳۹۶، هیچ طرح و ایده‌ای که بتواند جایگزین این بازارچه‌ها باشد و اشتغال ایجاد کند، وجود نداشته است. گفته‌ها و مصاحبه‌های دهیاران و شوراهای و مطلعین کلیدی از آن حکایت دارد که مردم از مرز و کولبری و بازارچه‌ها ناامید شده‌اند. با توجه به بازدیدهای پژوهشگران، و اطلاعات حاصله از معتمدین، این اقدامات نتوانسته است جبرانی برای کار ساکنان در بازارچه‌ها شوند.

«بسته شدن بازارچه‌ها مثل یک شوک بود. همه اولش فکر می‌کردند که باز میشه اما تا الان باز نشدن و همچنان مردم

منتظر هستند... چون واقعاً شغل و درآمدی ندارند و طرح و برنامه‌ای هم مسئولان نداشته‌اند. این کارت مرزنشینی و کارت سوخت و... هم نتوانسته کفاف این همه خرجی مردم رو بده... الان یک سال است که پولی هم به این کارت‌ها واریز نشده است...» (ه، دهیار روستای خاو)

با حاد شدن مسئله کولبری در سطح نهادی^۴، گمرک دست به اقداماتی چند در جهت حل مشکلات آن‌ها زده است. در مورخ ۱۳۹۶/۱۲/۸ تیتیری با این عنوان در سایت^۵ گمرک عنوان شده است «اولین مرز رسمی پیلهوری در کشور افتتاح شد. اولین مرز رسمی پیلهوری کشور با حذف کولبری در مرز سیرانبند بانه در کردستان رسماً افتتاح شد» و دومین مرز رسمی پیلهوری در خانمشيخان شهرستان مریوان با فاصله کمی از آن افتتاح شد. در سایت گمرک، هدف اجرایی شدن این طرح را چنین بیان

۴. در این شرایط بود که مجلس شورای اسلامی بهمن‌ماه همین سال (۱۳۹۶) طرح دوفوریتی را برای رسیدگی و تأمین معیشت مرزنشینان (به‌ویژه کولبران) تصویب کرد. عبدالکریم حسین‌زاده، بانی امضای ۱۲۰ امضاء از نمایندگان بود. (www.ima.ir)

5. www.irica.gov.ir.

شکست سیاست‌های ترمیمی

می‌توان برای تشریح و تأکید بر این مورد به اقدامات مستقیم در روستاها در زمینه کاهش معضلات مرزنشینی از جمله، ساماندهی معابر کولبری، کارت الکترونیکی مرزنشینی، تعاونی مرزنشینان و کارت سوخت پرداخت و به ارزیابی مصاحبه‌شوندگان از این اقدامات همت گماشت.

«این کارت‌های الکترونیکی و مرزنشینی و این‌ها و این اواخر واریز چندرغازی پول واسه این بیماری کرونا توسط استانداری همش سرگرم کردن مردم... یک جور سیاستی است که مردم را همیشه چشم‌انتظار عواید و کمک‌های ناچیز نگاه بدارند... نه کاری به مردم یاد می‌دهند نه کمک و تسهیلاتی نه هیچی... صرفاً هرچند وقت یک بار می‌آیند یک پولی را به بهانه‌های مختلف به این مردم می‌دهند.» (پ، شورا در روستای سیف علیا).

با مشارکت دهیاران و شوراها در این طرح‌ها و به تبع عدم کارآمدی و کاربردی بودن این اقدامات حیثیت و اعتبار آن‌ها کم‌رنگ شده است و شایعه پراکنی‌ها و بدگویی‌هایی به آن‌ها شده است

«الآن کارت‌هایی دادن بهمون که پخش کنیم... توی هر کارتی ۲۰۰ هزار تومن، مال صندوق بسیج مستضعفانه... باور کنید الآن خانواده داریم محتاج این پول است و چشمم دوخته شده است به این دویست هزار تومان و الآن این دویست هزار تومان پول یک کیسه برنج...» (د، شورای بخش خاو و عضو هیئت‌مدیره تعاونی مرزنشینان).

«کارت الکترونیکی هیچ فایده‌ای نداره... الآن فقط به ما میگن تمدیدش کنید و باید هر بار ده هزار تومان پول واریز کنیم... چند بار مجبور می‌شویم برویم شهر برای تمدید، یک بار میگن سایت باز نیست یک بار میگن مسدوده کارت... الآن ما نمی‌دونیم دقیق چه نهادی مسئول این کار بوده... بهمون گفت وزارت صنعت، معدن و تجارت این کارت‌ها رو صادر کرده و استانداری متولیش است... اصلاً شفاف‌سازی نمیشه... بعد هر قضیه‌ای هم پیش میاد یه مسئول میاد میگه من این رو درست کردم نماینده مجلس میاد میگه من درستش کردم... به هر حال، واقعاً به‌جز اون یه بار تا الآن پولی واریز نشده و مردم هم میگن خدا کنه این ماه واریز بشه و...» (م، عضو شورای روستای خاو).

کارت سوخت مرزنشینان یکی دیگر از اقداماتی بوده است که برای کاهش معضلات مرزنشینی صادر شده است. این کارت سهم سوخت هر خانواری است که در ۲۰ کیلومتری مرز، زندگی می‌کنند. عدم امکانات گاز، قطع شدن برق و کمبود راه‌های ارتباطی، فقر و ناتوانی مالی در تأمین سوخت و ممانعت از بریدن چوب برای تأمین سوخت و... از جمله مواردی هستند که صادر نمودن این کارت را الزام‌آور کرده است. اما نکته‌ای که وجود دارد،

می‌کند که «مقرر شده تا با ساماندهی مبادلات مرزی در کارت الکترونیکی مرزنشینان خدمات تخفیف گمرکی در ازای هر نفر ۵۰۰ هزار تومان در هر ماه را برای مرزنشینان شارژ کنند. با اجرای این طرح، کولبری و حمل کالا بر دوش مرزنشینان در چهارچوب ساماندهی مبادلات مرزی حذف و افراد مشمول این طرح پبله‌ورانی هستند که با تخفیف‌های گمرکی سود مناسب ماهیانه را کسب خواهند کرد». کلیت اظهارات مصاحبه‌شوندگان نشان داد که این اقدام پاک کردن صورت مسئله کولبری است و سود حاصل از این اقدامات نصیب پبله‌وران و سرمایه‌داران شهری می‌شود (Daneshmehr, Karimi & Hedayat, 2019). «آئین‌نامه ساماندهی مبادله کالا در بازارچه‌های غیررسمی موقت مرزی» اقدام که پس از پیگیری‌های مربوطه و سیر مراحل قانونی، در سال ۱۳۹۶ منجر به تصویب‌نامه شماره ۵۳۲۴۲/۵۴۲۳۱ تاریخ ۹۶/۵/۷ هیئت‌وزیران شده است که در این راستا ضمن توجه جدی به بهبود وضعیت معیشتی مرزنشینان بر لزوم ساماندهی مبادلات مرزی در این بازارچه‌ها، وظایف و نقش سازمان‌های متولی نیز تبیین شده است.

فعالیت کولبران همواره در مسیرهای مشخص شده و زمان‌های تعیین‌شده در بازارچه‌های موقت مرزی صورت گرفته است و آسیب‌ها و حوادث احتمالی ایجادشده در برخی از مناطق شمال غرب کشور در برخورد عوامل با مترددین غیرمجاز و قاچاقچیان حرفه‌ای و شبکه‌ای در تردد در مسیرهای غیرقانونی و بر اساس ضوابط و دستورالعمل‌ها گاه‌ا صورت گرفته است و موضوعیتی در بحث کولبران که در بازارچه‌های موقت مرزی فعالیت داشته‌اند مصداق ندارد. علاوه بر پیگیری تصویب آئین‌نامه مذکور در راستای بهبود بخشی به فعالیت بازارچه‌های مرزی رسمی، در سال گذشته نیز با همکاری دستگاه‌های ذی‌ربط از جمله گمرک ایران و سازمان توسعه تجارت ایران، تصویب‌نامه وضعیت بازارچه‌های مشترک مرزی (حذف، ادغام، انتقال و ابقاء) اخذ شده است^۶ (www.dolat.ir, 2017).

«ته طرحی را اجرا کردند نه کاری برامون کردند... این کارها فقط سرگرم کردن مردم بوده است... ساماندهی کولبران فقط شعار بوده است... الآن نمی‌گذارند حتی کولبری هم بکنیم مثل قدیم... هر بار که اتفاقی می‌افته مردم از خداشونه که این مرز باز بشه اما این جور که معلومه باز نمیشه...» (ن، دهیار، در روستای دروران).

در این راستا علاوه بر ساماندهی مبادلات مرزی در کارت الکترونیکی مرزنشینان، کارت سوخت مرزنشینان، ساماندهی معابر کولبری انجام شده‌اند که در نهایت این اقدامات بی‌اثر و وضعیت این مناطق را بدتر کرده‌اند.

۶ این مطلب برگرفته از سایت پایگاه اطلاع‌رسانی دولت: شنبه ۳۰ دی ۱۳۹۶ - ۱۲:۵۰، کد خبر: ۳۰۳۸۱۷. <https://dolat.ir/>

استفاده از این کارت نه برای سوخت بلکه فروش سهم آن به دلالان منبع درآمدی برای مرزنشینان شده است

«همش کارت توی جیبمون بدون استفاده و کاربردی... هر بار یک برنامه‌ای رو دارن... این کارت سوخت و دوبار پول واریز کردن در این سه سال، یه یک میلیونی و یه ۳۰۰ هزاری... ما واقعاً نمی‌دونیم کی این پول رو واریز کرده... نمی‌دونیم چه جوری می‌فروشنش...» (م، دهیار روستای سعدآباد).

در رأس تمامی اقدامات توسعه‌ای در این روستاها، دولت و نهادهای ذی‌مدخل قرار داشته که توأمان بعد عدم مشارکت مطلوب را بازنمایی می‌کنند. آن‌ها اقداماتی از بالا به پایین از در پیش گرفته و بدون خواست مردم اقدام به اجرای این طرح‌ها کرده‌اند. شکست این اقدامات زمینه فراهم کردن گسترش وابسته شدن به کمک‌های نهادهای حمایتی در میان مردمان مناطق مرزنشین روستایی فراهم آورده است.

وابسته شدن به کمک‌های نهادهای حمایتی

همان‌طور که ذکر آن رفت، ارائه بسته‌های حمایتی و معیشتی، تحت پوشش قرار دادن ساکنان روستاها در نهادهایی همچون کمیته امداد، بهزیستی و نهادهای متولی توسعه و مدیریت این مناطق از جمله استانداری، سپاه، و اختصاص مستمری ناچیز و به‌صورت مقطعی نشانه‌هایی از وابسته کردن مردمان این مناطق بوده است.

«نگاه کنید هر ساله که کولبران زخمی می‌شوند، زنان بی‌سرپرست میشن، جوانان به هر دلیلی کار نمی‌کنند می‌روند درخواست عضو شدن می‌دهند و آن‌ها را عضو می‌کنند و ماهانه بهشون پولی واریز می‌کنند و هیچ احتیاجی به کار و فعالیت ندارند... عملاً دارند گداپروری می‌کنند...» (ک، معتمد در روستای بایوه).

آنچه در مصاحبه‌ها به دست آمد حاکی از افزایش سالانه کسانی است که فقیرتر می‌شوند و یا از کارافتاده می‌شوند و مجبور می‌شوند برای امرارمعاش به این ادارات و نهادها وابسته شوند.

«هر ساله به آمار ما افزوده می‌شود... جالب اینه که سیاست کمیته امداد اینه که این افراد تحت پوشش ما مستقل بشوند و بتوانند خودشون کار بکنند و کم‌کم وضعیتشون بهتر بشه و به مستمری ما احتیاجی نداشته باشند. متأسفانه تا اکنون خیلی کم پیش آمده است که بیان و بگن که ما دیگه به پول کمیته امداد نیازی نداریم...» (م، کارمند کمیته امداد شهرستان مریوان).

این وابستگی به سطوح پایین جمعیتی هم رسیده است، به این معنا که نوجوانان و جوانان هم برای درخواست عضویت در این نهادها را دارند.

«نکته‌ای که هست اینه که افراد جوان و نوجوان میان درخواست

عضویت در کمیته رو می‌دهند... به اسم پدرشون و یا خودشون... بعضی‌هاشون که وابسته به این پول مستمری شده‌اند و بعضی هم به دلیل صدمات ناشی از کولبری ناتوان از کار شده‌اند» (ع، مددکار اجتماعی کمیته امداد شهرستان مریوان).

اقدامات خودجوش مردمی

می‌توان گفت که نهادها با اقدامات خود، نه تنها مشکلات این مناطق را حل ننموده‌اند بلکه به تداوم این مشکلات مبادرت نموده‌اند. گفته‌ها حالی از آن است که این اقدامات موقتی، طرد آمیز و گاه تحقیرآمیز بوده است. این امر سبب شده است جامعه محلی دست به اقداماتی در راستای همکاری و حمایت اعضای خود بزنند. این اقدامات از جمله همیاری و همکاری در کشاورزی و دامداری، ایجاد صندوق‌های خیریه، عمران و بازسازی روستاها و خانه‌های فقرا هستند که در چند سال اخیر روند افزایشی داشته است. در دهستان خاو و میرآباد به دلایلی جمله کمبود زمین کشاورزی، غلبه کولبری و عدم حمایت‌های نهادی و سیطره بازار مرزی و... کشاورزی و باغداری در روستاهای مورد مطالعه، چندان رشدی نداشته است. اما این به معنای آن نیست که این بخش نمی‌تواند پتانسیل مهمی در اشتغال ساکنان و تأمین معیشت آن‌ها باشد. هم‌اکنون کشاورزی و باغداری در ابعاد کوچک‌مقیاس در حال رونق گرفتن است و به دلیل بسته شدن بازارچه‌ها مردم به کشاورزی، باغداری و دامداری روی آورده‌اند. همچنین شرایط کوهستانی، وجود جنگل‌ها و منابع طبیعی غنی موجب شده است که دامداری به‌عنوان یکی از ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های این مناطق همواره موجب توجه قرار گیرد. و مردم همکاری بیشتری با هم در این زمینه‌ها دارند.

«الآن خوشبختانه کشاورزی و دامداری رونق گرفته و مردم واقعاً در کنار هم دارن مشارکت می‌کنند. نکته‌ای که هست اینه که بعد از بسته شدن بازارچه‌های موقت مرزی نهادهای ذی‌مدخل در امور روستایی هیچ برنامه‌ای برای کشاورزی و دامداری و ... در این مناطق نداشته‌اند» (د، شورای بخش دهستان خاو و میرآباد).

از سویی دیگر اقداماتی انجام شده است که بیشتر از جانب جوانان روستاها بوده که تا حدودی وابستگی به نهادهای دولتی را کاهش داده است. ایجاد صندوق‌های خیریه روستا و بازسازی خانه‌های فقرا و اجرای طرح‌های عمرانی در روستا از جمله این موارد است.

«ما در این چند سال صندوق‌هایی را ایجاد کردیم که هدف این صندوق‌ها کمک به افراد نیازمند روستاست. خداروشکر موفق بوده‌ایم و توانسته‌ایم گوشه‌ای از کمبودها را جبران کنیم» (ک، مطلع، روستایی کانسانان).

آنچه در برخی از روستاها دیده شد، بازسازی و اجرای طرح‌های عمرانی (کوچه تراشی، بازسازی خانه فقرا، تمیز کردن معابر، ایجاد

قنات و سدبند برای تأمین آب کشاورزی روستا و...) بوده است.

«خودمون با همکاری اهالی اقدام به بازسازی و ایجاد کانال‌های آب، کوچه‌های روستا، بازسازی خانه فقرا و ... نمودیم. اینجا کلاً کوچه‌تراشی شده است...» (ا، دهیار روستای سردوش).

می‌توان گفت روستاییان مرزنشین با اقداماتی که انجام داده‌اند به کاهش وابستگی به نهادهای دولتی کم کنند و وابستگی را کاهش دهند اما مشکلات و آسیب‌های این مناطق سبب شده است وابستگی همچنان وجود داشته باشد.

بحث و نتیجه‌گیری

رویکرد نظری توسعه مشارکتی، مشارکت در فرایندهای توسعه را متغیر مهمی در توسعه محلی برمی‌شمارد و نظریه‌پردازان این رویکرد همگی بر مشارکت و همکاری دولت و مردم اجماع نظر دارند. در واقع از منظر این رویکرد توسعه اجتماع محلی مستلزم وجود جامعه محلی مشارکت‌پذیر و دارای سرمایه اجتماعی بالا و در کنار آن دولتی کارآمد است که بتواند با نقش حمایتی خود، اهداف توسعه محلی را فراهم نماید. در این میان مناطق مرزی، غالباً مناطقی با کارکردهای نظامی - تجاری نگریسته شده‌اند. غالب پژوهش‌های انجام‌شده نیز در حوزه توسعه مناطق مرزی با این نوع نگاه گره خورده‌اند. نگاهی دوقطبی و دوالیستی که یا این مناطق را دارای فرصت و امتیاز می‌داند یا اینکه با دیده تهدید و تردید بدان می‌نگرد. یافته‌های پژوهش احمدش و عبده زاده (۲۰۲۰)، با یافته‌های این پژوهش همخوانی داشته و بر این امر تأکید دارد که نگاه به مناطق مرزی همچنان بر اساس این منطق استوار شده است. تأسیس بازارچه‌های مرزی در میانه این منطق جای دارد. بازارچه‌هایی که بعد از چند سال فعالیت متوقف شده و همانند شوکی بر پیکره اجتماع و اقتصاد محلی بوده‌اند. اما هم‌راستا با نتایج بدری و همکاران (۲۰۱۶)، نتایج این پژوهش هم حاکی از تأثیرات منفی بازارچه‌های مرزی بر روی مرزنشینان روستایی است. با وجود این، بسیاری از جنبه‌های زندگی مرزنشینان، اغلب در هاله‌ای از ابهام باقی می‌ماند و معمولاً نادیده گرفته می‌شود. نگاه حاشیه‌ای به مرزنشینان در سیاست‌ها گویای این امر است که جهت رفع این حاشیه‌بودگی و به مراتب توسعه محلی آن‌ها، به جای توجه به ظرفیت‌ها و پتانسیل‌ها، آن‌ها را به نهادهای حمایتی وابسته کرده است. این نتایج هم‌راستا با نتایج دانشمهر و همکاران (۲۰۲۰)، است که توسعه‌ای بر مبنای مرز و بازارچه‌ها، به اضمحلال پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های محلی این مناطق منجر شده است. بنابراین وضعیت مرزنشینان همان‌طور که نتایج پژوهش والتر و همکاران (۲۰۰۳)، دانشمهر و همکاران (۲۰۱۹) هم نشان می‌دهند در حاشیه سیاست‌های توسعه‌ای است.

با این حال، یافته‌ها، حاصل از مصاحبه‌ها و آمار نشان از آن داشته که اجتماعات مرزی به دلیل سیاست‌های حمایتی دچار

تغییرات اساسی و غالباً مخربی شده‌اند. توقف فعالیت بازارچه‌های مرزی، یکی از سیاست‌هایی بوده است که روستاییان را به سمت وابستگی به حمایت‌های نهادهای سوق داده است. لذا لازم است بازارچه‌های مرزی با استفاده از استراتژی ایجاد اشتغال و تأمین مایحتاج روستاییان مرزنشین دوباره فعال شوند. همچنین سیاست‌های ترمیمی، مانند راهاندازی کارت‌های الکترونیکی، کارت سوخت فعال شود و تعاونی‌های مرزنشینان نقش اساسی در تأمین اشتغال و تأمین مخارج داشته باشند. اما این سیاست‌ها هم به نوبه خود نقش مهمی در وابسته شدن مرزنشینان در چند سال اخیر داشته‌اند.

اما همان‌طور که ذکر آن رفت، عدم انجام این امور به‌طور صحیح و مشارکتی سبب وابسته بودن روستاییان به کمک نهادهای حمایتی شده است. در مقابل نتایج این وابستگی مرزنشینان دست به اقدامات خودجوشی مانند عمران روستا، ایجاد صندوق خیریه و... زده‌اند. با این حال مهاجرت روستاییان، تداوم کولبری، و وابسته شدن به نهادهای حمایتی مواردی هستند که تأییدی بر وضعیت شکننده مرزنشینان داشته و انتظار می‌رود روند وابستگی مرزنشینان به نهادهای حمایتی همچنان ادامه داشته باشد. این موارد همچنین نشان از وضعیت ناپایدار اجتماعی و اقتصادی در این مناطق دارد. در این راستا، بسته شدن بازارچه‌های موقت مرزی همچون شوکی برای اجتماعات مرزی بوده است که در جبران آن هم، راهاندازی طرح‌ها و اجرای سیاست‌های ترمیمی هم برای جبران این امر با شکست مواجه شده‌اند و عملاً بی‌کاربرد شده‌اند. در نهایت می‌توان گفت که این موارد سبب وابستگی مرزنشینان به نهادهای حمایتی شده است اما این وابستگی با اقدامات خودجوش مردمی از جمله مشارکت در کشاورزی و دامداری، ایجاد صندوق‌های خیریه روستا و بازسازی خانه‌های فقرا و اجرای طرح‌های عمرانی در روستا کاهش پیدا کرده است. با این اوصاف، می‌توان با ایجاد رویکرد توسعه از پایین به بالا، مشارکتی و مردم‌مدارانه در پی توسعه این مناطق همت گماشت و از ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های توسعه‌ای از جمله کشاورزی و دامداری برای عدم وابستگی به نهادهای حمایتی بهره جست.

تشکر و قدردانی

می‌خواهیم از همه کسانی که در این تحقیق مشارکت داشته‌اند، به‌ویژه دهیاران و شوراهای دهستان خاوومیرآباد، تشکر کنیم.

References

- Ahmadrash, R., Abdo Zadeh, S. (2020). [Qualitative study of the representation of the consequences of the border economy in the lives of border residents of Kurdistan (Persian)], Quarterly Journal of Economic Ambiguity and Development, Year 9, Number 2, pp. 1-22.
- Anbari, M. (2011). Sociology of Development from Economy to Culture, Tehran: Samat Publishing.
- Badri, S., Darian Astaneh, A., Saadi, S. (2016). [The effect of border markets on the phenomenon of smuggling of goods and the quality of life of border villagers (Case study: Bashmaq border of Marivan) (Persian)], Hidden Economy Quarterly of the first year of winter 2017 No. 3.
- Behzad Nasab, J. (2007). An Introduction to the Comprehensive Culture of Rural Development. Tehran: Qalamestan Honar.
- Botchway, K. (2001). Paradox of Empowerment: Reflections on a Case Study from Northern Ghana, World Development, Vol. 29, No. 1, pp. 135-153.
- Culture of villages in Kurdistan province. (2016).
- Daneshmehr, H., Hedayat, O. (2015). [Analysis of Stakeholders' Narrative of the Collapse of Social Capital among Rural Production Cooperatives (Case Study: Rural Production Cooperatives of Kurdistan Province) (Persian)], Quarterly Journal of Local Development (Rural-Urban), Volume 10, Number 2, pp. 297-290.
- Daneshmehr, H., Karimi, A., Hedayat, O. (2019). [The Biosworld of Border Residents and Customs Policies A Study of the culbers in Marivan city. Iranian Journal of Social Studies, 13 (2) (Sociology of Collective Disaster and Crisis Management)), 55-79. doi: 10.22034 / jss.2019.43301
- Daneshmehr, H., Khaleghpanah, K., Hedayat, O. (2020). [Border development and the disappearance of capacities and opportunities of border communities, emphasizing the critique of border markets (Case study; Nanor border bazaars of Baneh, Khav and Mirabad counties of Marivan city) (Persian)], Welfare and Social Development Planning, 2020; 11 (43): -. Doi: 10.22054/qjsd.2020.53491.2011.
- Ezkia, M., Ghafari, Gh., (2001). Investigating the relationship between trust and social participation in rural areas of Kashan (Persian)], Social Science Letter, Number 17, pp. 3-31.
- Harding, S. (2015). Is there a feminist method? In Feminism and Methodology, Praxis Online Publishing, pp. 1-8.
- <http://dolat.ir>. (2017).
- Overton, J. (1999). Strategies for Sustainable Development, Zed books, London and Newyork city.
- Sikder, M. J., & Sarkar, B. K. (2005). Livelihoods and Informal Trade at the Bangladesh Border, Inter-Asia Cultural Studies, No 6(3): 432-445.
- Smith, D. E. (2004). Institutional Ethnography (an interview with Dorothy E. Smith), Oslo, Sosiologisk Tidsskrift press.
- Smith, D. E. (2006). Institutional Ethnography: A Sociology for People, Altamira Press.
- Statistical Center of Iran. (2016).
- Statistical Yearbook Year. (2016).
- Walter, W. D, Va'radi, M., Veider, F. (2003). coping with marginality: to stay or to go, journal of ethnic and migration studies, taylor & francis ltd.
- Yousefvand, S., & Taleb, M. (2018). [Interventional Discourses of Development in Local Communities (Persian)]. Journal of Rural Research, 9(2), 168-181, <http://dx.doi.org/10.22059/jrr.2017.241541.1164>.

